A BOLDOGSÁG ÜGYNÖKE
A film adatlapja: https://nfi.hu/filmek/a-boldogsag-ugynoke.html
Magyar-butháni dokumentumfilm (2024), 94 perc

Ajánlás a film feldolgozásához

A film alkotói
Rendezte: Arun Bhattarai és Zurbó Dorottya
Fényképezte: Arun Bhattarai és Zurbó Dorottya
Producer: Szakonya Noémi Veronika, Vincze Máté Artur, Arun Bhattarai
Vágó: Sass Péter
Zeneszerző: Balázs Ádám

Ajánlott korosztály: 15-18 évesek
Kapcsolódó tartalmi területek: történelem, társadalomismeret, művészetek, angol nyelv
Kiegészítő megjegyzés: Az ajánlásban szereplő angol nyelvű források könnyen érthetők a nyelvtanulók számára, és maga a film is megnézhető angol felirattal. De a nyelvoktatás keretében akár – a filmből és a megadott forrásokból kiindulva –, akár külön projektként is lehet foglalkozni Bhutánnal.

1. FELKÉSZÜLÉS A FILM MEGNÉZÉSÉRE

1.1. A film témája

Bhutánban, a kis himalájai királyságban, a Boldogság Kutatóintézet munkatársai járják az országot, hogy egy hosszú kérdőív segítségével időről időre felmérjék a lakosság boldogságszintjét. Ennek eredményét figyelembe véve dolgozzák ki az ötéves fejlesztési terveket, amelyeknek elsődleges célja, hogy növeljék a társadalom „boldogság indexét". A film egy negyvenes éveiben járó boldogságügynök, Amber Gurung útját követi munka közben. Rajta keresztül kapunk intim betekintést a bhutániak mindennapjaiba, s abba, hogy mi teszi őket boldoggá. A történet során nemcsak számos hétköznapi ember vágyait ismerjük meg, hanem a főhős személyes sorsa is kibontakozik előttünk, akinek legnagyobb álma, hogy végre szerelemre találjon.

1.2. Néhány információ Bhutánról

Bhután a Himalája utolsó buddhista királysága. Fél magyarországnyi kis állam, mely két nagyhatalom, India és Kína közé ékelődve bújik meg a hegyek között. Lakosainak száma 780 ezer. Az ország háromnegyedét erdők és felhőkbe kúszó hegygerincek alkotják. A táj meghatározó elemei az ősi templomok, a kolostorerődök és a színesre festett házak.

Kivetíthető térkép

Forrás:
https://www.britannica.com/place/South-Asia

Az ország évszázadokig teljesen el volt zárva a külvilágól. Még az angolok sem tudták gyarmatosítani. Így nagyrész kimaradt a modern kor gazdasági-társadalmi változásaiból, s az 1950-es évekig feudális viszonyok jellemezték. Nem voltak modern városai, ipara, aszfaltút-hálózata, papírpénze, kórházai, postaszolgálata és iskolái. Lakóinak nagyobb része elszigetelt falvakban élt, elektromos áram nélkül, önellátó gazdálkodással tartva fenn magát. Amikor a 20. század folyamán a szomszédos buddhista országokat sorra fosztották meg az önállóságuktól (Ladakhot 1842-ben Indiához csatolták. Tibetet 1950-ben Kína rohanta le. A Szikkim Királyságot 1975-ben India kebelezte be.), Buthán joggal

érezte sebezhetőnek magát. Ezért igyekezett lépéseket tenni szuverenitása megtartása érdekében.
A változások az 1972-ben trónra került negyedik király (*Jigme Singye Wangchuck*) alatt kezdődtek, aki úgy vélte, hogy kicsiny és gazdaságilag gyenge országként, identitásukat csak a kultúrájuk révén tudják megőrizni. Nevéhez fűződik a modernizáció kezdete és a film középpontjában álló, bruttó nemzeti boldogság filozófia elindítása. Ő „ajándékozta meg népét" 1999-ben a kábeltelevíziós hálózattal, aminek közvetlen előzménye az volt, hogy az 1998. évi foci VB iránti nagy érdeklődés miatt óriási kivetítőt kellett felállítania a főváros, Thimphu stadionjában. A 2000-es évek elején aztán megkezdődött az internet bevezetése is az országban.

A király 2006-ban önként adta át trónját fiának (*Jigme Keshar Namgyel Wangchuck*), ami a demokratikus elvek alapján működő parlamentáris monarchia kezdetének tekinthető. Az ország 2008-ban elfogadott alkotmánya magába foglalja a bruttó nemzeti boldogság értékrendjét, és rögzíti, hogy az állam feladata olyan feltételek teremtése, amelyek előmozdítják az össznemzeti boldogság növekedését. Az ötödik király nagyon népszerű, *„egy igazi szupersztár, egyszerűen imádják az emberek, még a nepáli kisebbség tagjai is. Mindenhol ott lóg a képe."* – állítják a rendezők. (13)

Ez a demokrácia azonban, mivel nem az emberek vívták ki, hanem a „királytól kapták", sokban különbözik nyugati típusú változatától. A szólásszabadság korlátozott, s a politikai kritika nem számottevő. A vidéki közösségekben alig van nyoma, s a társadalom nagy része feltétlen bizalommal fordul a király felé. A társadalom negyede – akárcsak régen –, továbbra is szerzetes. A közigazgatásban dolgozók nemzeti viseletet hordanak. *„Olyan érzésed van, mintha egy középkori királyságban járnál, vagy a Gyűrűk ura filmsetjében. Attól, hogy elzártabb a globalizációtól, másként telik az idő, nyugodtabbak az emberek, más az életritmus, a buddhista életfilozófia és ezt a mindennapos találkozásokban is lehet érezni."* – mondja Zurbó Dorottya. (13) Külföldiek sokáig egyáltalán nem juthattak be az országba. De a turizmus ma már fontos állami bevételi forrásnak számít.

Lehetséges feladat

- Bhután sokféle formában igyekszik megmutatni magát a világnak. Ezt példázza az alábbi kisfilm, és a nemzeti himnuszt kísérő video is. A diákok kiemelhetik azokat a vonásokat, amiket az ország hangsúlyozni akar a külvilág felé.

    - Angol nyelvű imázsfilm (kb. 2 perc)
      https://www.youtube.com/watch?v=nRdqi7T4_EE
    - Bhutanese National Anthem – Druk Tsenden. Monarchist Music. (2,75 perc)
      https://www.youtube.com/watch?v=J1f1otFValw (angol felirattal)

imahenger vagy **imamalom**
= a tibeti buddhizmusban a hívők által leggyakrabban használt eszköz. Üreges henger, amely egy rúdra van szerelve. Sokféle anyagból (fém, fa, kő, bőr vagy durva pamut) és sokféle méretben készülhet. Vannak egészen kicsi, kézi használatra szánt hengerek, és több méter magasak is, amelyek rendszerint kolostorok vagy templomok bejáratánál, külső falainál állnak. Ez utóbbiakat fogantyúkkal pörgetik, és minden fordulatukat kis csengő vagy harangszó kíséri. Az eszköz központi része a tengely körül fogó zárt henger, s benne egy hosszú feltekert papírcsík, amelyre szent imaformulákat (mantrákat) írnak. A henger minden fordulata egyenértékű a mantra elmondásával. Fontos, hogy a hengert mindig az óramutató, azaz a nap járásával azonos irányba kell forgatni. Vannak olyan imahengerek is, melyeket a víz vagy a szél energiája, és olyanok is, amit vajmécsesek által keltett meleg levegő vagy motor hajt.

imazászló
A tradicionális tibeti buddhista imazászló sor öt különböző színt tartalmaz, amely az Univerzumot alkotó öt elemet szimbolizálja: a földet, a vizet, a levegőt, a tüzet és a teret vagy az űrt. A rendszerint magaslatokon vagy tág térben elhelyezett, sorba fűzött kis zászlókra mantrák vannak írva, melyek a szél segítségével szóródnak szét a levegőben, hogy áldással vegyék körül a környező településeket.

Néhány kapcsolódó részlet a filmből:

Imahengerek pörgetése

- (37:50-38:35 perc) Az egyik kiemelt mellékszereplő – a gazdag férfi és három felesége – rója a köröket, és kezével forgatja egy kolostor óriási imahengereit.
- (40:08-40:18 perc) A boldogságügynökök forgatják egy kisebb épület imahengereit, miközben valamilyen mantrát ismételnek.

A szélben lobogó imazászlók

- (11:07-11:20 perc) A két boldogságügynök egy zászlókkal gazdagon díszített gyalogos hídon halad át és közben szelfizik.

1.3. A bruttó nemzeti boldogság

A Bhutánt széles körben ismertté tevő boldogság-koncepció megszületése 1976-ra nyúlik vissza, amikor egy indiai újságíró megkérdezte az ENSZ-hez akkor csatlakozó Bhután 22 éves uralkodóját, hogy mennyi a GDP értéke az országban. A fiatal uralkodó hirtelen azt válaszolta erre a nyilvánvalóan provokatív kérdésre, hogy számára fontosabb a bruttó nemzeti boldogság, mint a bruttó nemzeti termék. A rögtönzött fogalom aztán életre kelt, és az ötlet fokozatosan hivatalos politikává vált, amit ma „soknézőpontú fejlesztési megközelítésként" definiálnak, „amely arra törekszik, hogy egyensúlyt teremtsen az társadalom anyagi jólléte, valamint lelki, érzelmi és kulturális szükségletei között." A hangsúly „a harmonikus egyensúly" kialakításán van, amely „a test és a szellem szükségleteinek kiegyensúlyozásával érhető el."

Létrehozták a Boldogság Kutatóközpontot (*Center for Bhutan Studies and GNH Research*), és ügynökök segítségével ötévente felmérik a lakosság boldogságszintjét. Erre először 2008-ban került sor. A vizsgálatban alkalmanként 70-90 ügynök, és 7-8 ezer megkérdezett vesz részt. A kapott adatokat a kukatóközpont munkatársai dolgozzák fel, kialakítva belőlük a Nemzeti Boldogság Indexet (*Gross National Happiness Index, GNH*). Összehasonlítják a régiók visszajelzéseit, s ezek alapján próbálják fejleszteni a közigazgatást.

Bhután vezetői a lassú modernizációban hisznek, és a film megszületéséig nem engedtek be nagy multinacionális cégeket az országba. Politikájuk, amely a buddhista filozófia és a közgazdaságtan értékeit igyekszik ötvözni, négy pilléren nyugszik: (1) Jó kormányzás. (2) Fenntartható társadalmi-gazdasági fejlődés. (3) A kultúra megőrzése és támogatása. (4) A környezet megóvása. A felmérés során használt kérdőív 148 kérdésből áll, melyek az anyagi javakkal és az életeseményekkel kapcsolatos, mérhető adatok mellett, számos olyan tényezőre vonatkoznak, amelyeket nehéz számszerűsíteni. A válaszadók ilyenkor egy 10-es skála segítségével pontozzák személyes érzéseiket és tapasztalataikat.

A felmérés kilenc nagy tartalmi területet vizsgál, és a fejlesztések is ezekre fókuszálnak: (1) Életszínvonal, anyagi javak. (2) Oktatás és egészség. (3) Környezet. (4) Közösség. (5) Tevékenységek, aktivitás (6) Az idő felhasználása. (7) Lelki jóllét. (8) Jó kormányzás (9) A kultúra őrzése és a haladás

Az összesítő indexen kívül a program ma 38 al-indexet, 72 indikátort és 151 változót használ. A bonyolult módszerekkel kiszámolt végeredmény alapján az embereket végül négy nagy kategóriába sorolják: nagyon (mélyen) boldog, mérsékelten boldog, kevésbé boldog, illetve még nem boldog (boldogtalan). A kutatás célja annak elősegítése, hogy a kormányzati intézkedések révén minélt többen kerüljenek át a „még nem boldog" csoportból a „boldog" lakosok közé.

A 2023-ban mért össznemzeti boldogságindex meghaladta 93,6%-ot, ami 3,3%-kal volt magasabb, mint az előző mérés alkalmával. Fontos azonban tudni, ami jól érzékelhető a filmből is, hogy a kérdőív – feltehetően a buddhista világszemléletből fakadóan –, nagyon alacsony küszöbbel dolgozik, és sokszor már azt is boldogságként regisztrálja, ami nem

szenvedés. Nem szabad elfelejtkezni arról sem, hogy a bhutániak számára a közösségi boldogság sokszor előrébb való, mint az egyéni, és a lelki faktorok erősebbek, mint az anyagiak.
„Mivel a kérdőív a kormány projektje… senki sem tagadja meg, hogy válaszoljon ezekre a kérdésekre, sőt igazából megtiszteltetésnek érzik". (2) *„…szívesen nyilatkoznak az ügynököknek. Úgy érzik, hogy a vezetők és a kormány kíváncsi a véleményükre, törődik velük, ezért minél alaposabban szeretnek válaszolni a kérdésekre és nem rejtik véka alá a problémáikat sem, ha épp nincs járható út, víz vagy áram a falujukban. Sokan mondták azt is, hogy voltak olyan érzelmi kérdések, amiket még sosem kérdezett meg tőlük senki. Az ügynökök figyelmes és empatikus hallgatása így gyakran terápiává vált az emberek számára."* – állítják a film rendezői. (16)

„A GNH ma már a nemzeti identitás része – mondja Arun Bhattarai. *„A tévében, a boltokban, az iskolák falaira írva. Szóval, ha filmet csinálsz Bhutánról, okvetlenül benne lesz ez is, mert mindenhol jelen van."* (6)

Az ENSZ felkérésére Bhután akkori miniszterelnöke 2012-ben bemutatta programjukat a világnak, és sokan egy új gazdasági paradigma lehetőségét, a fenntartható fejlődés reményét látták benne. A szervezet ekkor nyilvánította március 20-át a boldogság világnapjának. És ekkor kezdődött el az az évről évre megismételt nagy nemzetközi kutatás, amelynek nyomán azóta – a bhutánihoz hasonló – éves jelentések készülnek a világ népeinek boldogságáról.

Források:
Defining a New Economic Paradigm: The Report of the High-Level Meeting on Wellbeing and Happiness. 2 April 2012. UN Headquarters. New York.
https://sustainabledevelopment.un.org/content/documents/617BhutanReport_WEB_F.pdf
GNH Centre. Bhutan
https://www.gnhcentrebhutan.org/gnh-happiness-index/).
World Happiness Report 2024
https://happiness-report.s3.amazonaws.com/2024/WHR+24.pdf

Lehetséges feladatok

- A bhutáni boldogságkutatás rendszeréről számos angol nyelvű forrás ad képet. Ezek alapján a diákok – magyar vagy angol nyelven – reflektív esszét írhatnak a boldogság fogalmának bhutáni tartalmáról, megfogalmazva saját viszonyulásukat is ehhez a koncepcióhoz.

  Lehetséges kiindulási források:
  - GNH Cenre. https://www.gnhcentrebhutan.org/
  - Gross National Happiness (GNH) Domains and Indicators of GNH https://www.youtube.com/watch?v=E-gP7AkzWtM
  - Bhutan – Gross national Happiness https://www.youtube.com/watch?v=xirrFI3njAs (kb. 1,5 óra)

- A bhutániak számára fontos boldogságforrás a természeti környezet, amelyben élnek. Ez a gondolat jelenik meg akkori miniszterelnökük (*Tshering Tobgay*), 2016. évi TEDx Talk videójában, melyben hangsúlyozza: országának küldetése, hogy a boldogságot a gazdasági növekedés elé helyezze, s kialakítson egyfajta normát a környezet megóvása terén a világ számára.

  Forrás: This country isn't just carbon neutral – it's carbon negative (2016. 02.) (19 perc)
  https://www.ted.com/talks/tshering_tobgay_this_country_isn_t_just_carbon_neutral_it_s_carbon_negative?subtitle=en

  A videó jól elemezhető például a következő szempontokból:

- Milyen sajátosságait villantja fel az előadás a hagyományos bhutáni kultúra és a 21. századi modern világ találkozásának?
- Milyen mozzanatokat hangsúlyoz a boldogság és a fenntartható fejlődés, illetve a környezet védelme közötti kapcsolat szempontjából?

- Mióta a televízió, az internet és az okostelefon jelen van Bhután életében, a fiatalok sokasága használja ezeket az eszközöket. A zenés videoklipek egy része szintén a boldogságot helyezi a középpontba. Ha van kedvük hozzá, a diákok belehallgathatnak néhány ilyen zenébe.

  Happy for you (Official Music Video) https://www.youtube.com/watch?v=Zbo_Jr8d0x4
  Gawa The Happiness (Bhutanese Music Video) https://www.youtube.com/watch?v=AG2_mfkInQw
  Happy Bhutanese Songs (Tik-tok videos) https://www.tiktok.com/discover/happy-bhutanese-songs?lang=en

  - A felvételek elemezhetők abból a szempontból, hogy milyen képet sugároznak a nézők felé Bhutánról és a fiatalok boldogságáról.

1.4. A kreatív dokumentumfilm műfaja

A rendezők minden megszólalásukban hangsúlyozzák, hogy elavult nézet azt gondolni a dokumentumfilmekről, hogy azok unalmas, *„beszélőfejes ismeretterjesztő műsorok”*. Napjaink kreatív dokumentumfilmjei ugyanolyan dramaturgiai és filmnyelvi eszközöket használnak, mint a fikciós filmek, s ezért hasonló érzelmi hatást is tudnak kiváltani. Ugyanakkor fontos többletet ad hozzájuk, hogy valódi történeteket mesélnek el. Általuk *„kinyílik a világ, ami segít abban, hogy önmagunkat is más perspektívában lássuk.”* (7)

Nem igaz az sem, amit sokan hisznek, hogy e filmek vizuális világát esetlegessé teszi, hogy *„az alkotók loholnak a szereplő után egy kézikamerával.”* Minden ilyen filmnek megvannak azok az egyedi formai megoldásai, amelyek a tartalmat szolgálják. (13)

„A dokumentumfilmezésben nagyon izgalmas az, hogy a valóság töredékeiből tudsz drámai történetet felépíteni, hogy folyton elemzed a valóságot, próbálod megérteni a szereplőket, a különböző motivációikat, megjósolni a lehetséges történéseket és figyeled önmagadat is, hogyan reagálsz minderre.” (4) A műfaj gyakran *„kicsit olyan, mint egy terápia. A film befejezése után sem ér véget. Az elkészült alkotás és a közönség reakciói hatással lehetnek egy-egy szereplő életére, önismeretére.”* (13)

A forgalmazás azonban mindig nagy kihívás. *„Az egész estés szerzői dokumentumfilm rétegközönséget vonz, azokat a nézőket, akik nyitottak más kultúrákra, világokra, élettörténetekre.”* (7) Ez majdnem ugyanakkora munka, mint elkészíteni a filmet – mondják a producerek.

Lehetséges feladat:

- Akit érdekelnek a dokumentumfilm-forgalmazás kérdései, betekintést kaphat ebbe az alábbi podcast segítségével, amelyben megszólal film egyik producere is.

  Varga Dénes: Filmgyár podcast #20: Így készülnek a dokufilm kampányok. Vincze Máté, Sümeghy Claudia és Józsa László. Filmhu. (2024.04.29.)
  https://magyar.film.hu/filmhu/podcast/filmgyar-podcast-20-igy-keszulnek-a-dokufilm-kampanyok.html

1.5. A film bemutatója és a Sundance fesztivál

Az alkotás jól felépített folyamat keretében, több lépcsőben került a nyilvánosság elé. Nemzetközi bemutatója 2024 januárjában volt az amerikai Sundance fesztiválon. Az európai nézők Thesszalonikiben láthatták először márciusban, a magyar mozikba pedig májusban került – miközben számos nemzetközi fesztivál programjában szerepelt.

Az, hogy a film a hivatalos stúdióktól független, Sundance fesztiválon mutatkozhatott be, nagy lehetőség volt az alkotók számára. Elősegítette, hogy más helyekre is eljussanak. Ezt a fesztivált Robert Redford alapította 1981-ben, s elnevezése az 1969-ben Redford főszereplésével forgatott Butch Cassidy és a Sundance kölyök című western filmből ered. Az eseményt minden évben a Utah állambeli Salt Lake City-ben tartják, és meglehetősen nehéz bekerülni a programjába. 2023-ban 17 ezer filmet neveznek rá, melyek közül 4 ezer volt egész estés dokumentum- vagy fikciós film. A dokumentumfilmek nemzetközi versenyszekciója 10 alkotásból állt össze, s ezek közé válogatták be egyhangú szavazással A boldogság ügynöke című filmet. (https://festival.sundance.org/)

1.6. A film rendezői

Zurbó Dorottya és Arun Bhattarai (Kivetíthető képek)

Forrás: A Sundance fesztivál honlapja.
https://festival.sundance.org/program/film/6569ff6afac9f4c02ec03c23

A film magyar és bhutáni alkotója, Zurbó Dorottya és Arun Bhattarai egy nemzetközi dokumentumfilm-rendező mesterképzésen (*Docnomads Joint Master)* találkozott egymással 2012-ben. Dorottya korábban filmelméletet és filmtörténetet tanult, Arun pedig a bhutáni tévében dolgozott. A programban akkor huszonnégy diák vett részt a világ különböző tájairól, akik két éven át együtt alkottak, s minden félévet más-más európai egyetemen töltöttek. A képzés szellemiségének része volt, hogy a hallgatók úgy váljanak rendezővé, hogy tudjanak alkotni *„más országokban… A multikulturális közeg miatt kinyílt a világ, megtanulták a valóságot egymás szemén keresztül látni, univerzális történeteket mesélni és filmeket készíteni, akár a nyelv ismerete nélkül is.”* (13)

A dokumentumfilm-rendezés alapvetően magányos szakma, hiszen évekig kell követni egy-egy szereplőt vagy élethelyzetet. Ők viszont úgy érezték, hogy kezdő filmesként erősebbek lehetnek együtt, s mivel hasonló a szakmai víziójuk, tudják majd inspirálni egymást. Első közös filmjük A monostor gyermekei (2017) volt.

Dorottyától sokan kérdezik, hogy mi vonzza őt ebbe a távoli országba. Néhány gondolat a válaszaiból: *„Amikor megérkezel a Drukair–Royal Bhutan Airlines járatával – ami az egyetlen légitársaság, ami berepül az országba –, és kilépsz az apró repülőtérre, majd meglátod a felhőbe kúszó hegyeket, a kolostorokat, a színes házakat, a tradicionális népviseletben járó embereket meg az elképesztő természeti környezetet, olyan érzésed támad, mintha visszautaztál volna az időben egy másik századba. Lenyűgöző élmény. Ami azonban ennél is meghatározóbb volt számomra – és ezt szerettük volna*

megragadni a filmjeinkben is –, hogy a helyiek mennyire melegszívűek, nyitottak, kíváncsiak és bölcsek… Van bennük egy bizonyosfajta ártatlanság, ami néhol, nyugati szemmel már-már naivságnak tűnik." (13)

Lehetséges feladatok:

- A tanulók megnézhetik a két rendező rövid, angol nyelvű bemutatkozó videóját a Sundance Fesztivál honlapján. Összegezhetik, hogy a megszólalók mit tartottak fontosnak kiemelni szakmai pályájukkal kapcsolatban:
- https://festival.sundance.org/program/film/6569ff6afac9f4c02ec03c23

- Ha van olyan diák, akit érdekel a dokumentumfilm-készítéssel kapcsolatos tanulás lehetősége, és tud angolul, megnézheti annak a képzésnek a honlapját, amelyen a két rendező találkozott egymással. Megtudhatja, milyen formában és mit lehet ott tanulni, s mik a jelentkezés feltételei. (https://www.docnomads.eu/)

- A diákok megvitathatják, hogy vajon az olyan típusú tanulási együttműködések keretében, mint amilyen a két rendező képzése volt, lebontható-e az idegenkedés és a gyűlölködés a különféle kultúrák között? Milyen eszközök segíthetik elő ezt?

A rendezők célja

A rendezők a kormányzati kommunikáció által is folyamatosan erősített „boldog Bhután" sztereotípia mögé akartak nézni. Arra voltak kíváncsiak, mit takarnak a nemzeti boldogság statisztikák. Milyen élettörténeteket, vágyakat, álmokat rejtenek a számok, amikből az egyéni profilokat kiszámolják? Emberi sorsokat, személyes történeteket kerestek a kartotékok mögött. Kérdés volt számukra az is, hogy valóban boldogabbak lesznek-e az emberek attól, ha ezt beoltják a kollektív tudatukba. Egyúttal szerették volna érni, hogy a nézők elmerüljenek egy, az övéktől teljesen eltérő kultúrában és gondolkodásmódban, miközben magukra ismernek másokban, és talán újragondolják saját életüket és értékeiket is.

Egy dokumentumfilm esetében ugyanakkor sosem lehet pontosan megjósolni, mi fog történni a karakterekkel. Előzetesen csak azt döntötték el, hogy roadmovie-t fognak forgatni. Egy boldogságügynök utazását követik, s közben megfigyelik azokat az embereket, akikkel találkozik, s a történet ennek megfelelően, mozaikokból fog majd összeállni. Különböző szociális helyzetű embereket akartak megszólaltatni, hogy minél több árnyalatot tudjanak bemutatni. Egyfajta reprezentatív látleletet kívántak adni arról, mit gondolnak a bhutáni emberek a boldogságról és a boldogtalanságról.

Szómagyarázat: **roadmovie** sajátos filmes műfaj, amelyben a szereplők hosszú utazáson vesznek részt, helyről helyre vándorolnak. A kifejezésnek nincs jól használható magyar megfelelője.

1.7. Hogyan készült a film?

Az alkotók több forrásból kaptak támogatást (a Nemzeti Filmintézettől, a Sundance Filmfesztivál filmalapjától, egy koreai és két amerikai filmalaptól, valamint fejlesztési, gyártási és utómunka-támogatási pályázati forrásokból is), ami nagyobb szabadságot adott nekik, mint amit első filmjük esetében élvezhettek.

A film elkészítésének teljes időtartama 5 év volt. Az első tesztfelvételek 2019-ben készültek, de 2000-ben megakasztotta a munkát a covid járvány. Az utolsó jeleneteket 2023-ban vették fel.

Annak érdekében, hogy pontosan értsék, hogyan dolgozzák fel és mire használják a kapott adatokat Bhutánban, a munka megkezdése előtt a rendezők ellátogattak a Boldogság Kutatóközpontba, és beszélgettek az ott dolgozó emberekkel.

A kérdőívek kitöltését megfigyelői pozícióból vették fel, de utána néha visszakérdeztek egyes részletekre, mélyebben belemenve egy-egy történetbe. Mivel Dorottya nem értette a nyelvet, az interjúk során csak a metakommunikációra figyelt. Arun a szünetekben összefoglalta neki az elhangzottakat, s menet közben jelzett a szemével, ha valaki olyat mondott, amit be tudnak majd építeni a filmbe.

A magyar rendező csak a vízum által megengedett időszakokat tudta Bhutánban tölteni. Ekkor vették fel a fontosabb jeleneteket. Kis stábbal dolgoztak, hogy jelenlétük ne legyen túl zavaró az intim beszélgetési helyzetekben. Arun volt az operatőr. Dorottya rögzítette a hangot, s Arun öccse, Suraj volt a gyártásvezető és a mindenes. Könnyítette a munkát, hogy Bhutánban, *„ha vendég érkezik a házhoz, akkor nagy tisztelettel fogadják, és azonnal teával, keksszel vagy ebéddel kínálják, amit nem lehet visszautasítani. Ez a vendégszeretet segített nekünk a forgatások során, hiszen így volt időnk megismerni a helyieket, beszélgetni velük, elmagyarázni nekik, hogy miről szól a filmünk."* (7)

Míg Dorottya itthon dolgozott a vágóval, Arun Bhutában forgatta a megbeszélt részeket, s kölcsönösen küldték egymásnak az anyagokat. Videochaten egyeztettek, és tervezték meg a következő lépéseket. A magyar rendező így jellemezte a munkájukat: *„A jó együttműködés kulcsa a közös vízió. Mindig megvitatjuk egymás ötleteit, és ezekről többnyire addig beszélgetünk, amíg kifejlődik belőle valami, ami mindkettőnket inspirál. Arun a tévé világából jött, ezért van benne egyfajta ösztönösség, mindig tudja, hogyan reagáljon a különböző helyzetekre, míg én sokkal analitikusabb alkat vagyok, aki szeret előre tervezni... Forgatás közben sokszor szavak nélkül, vagy akár félmondatokból is megértjük egymást… Nem voltak kétségeink afelől, hogy a másik tudja, mit csinál."* (13)

A vágás a forgatással párhuzamosan folyt, és több mint egy évig tartott. Elsősorban az lassította, hogy a fordítás nem haladt elég gyorsan. Bhutánban ugyanis több mint húszféle dialektusban beszélik a hivatalos nyelvet (dzongkha), egy jelentős kisebbség pedig nepáliul beszél. Ahhoz, hogy a vágó dolgozni tudjon, olyan fordítókat kellett találni, akik értik a dialektusokat, és elő tudják készíteni a rengeteg nyersanyagot. A forgatás során hozzávetőleg 40 interjút vettek fel az alkotók. De kiválasztottakból is csak egy-egy rövid részlet került bele a filmbe. A rendezők sűrítettek és szelektáltak. Azokra a kérdésekre koncentráltak, amelyek kapcsolódtak a főbb szereplők lépésről lépésre kibontakozó személyes történetéhez, melyek végül úgy fonódtak egymásba, mintha profi forgatókönyv lenne mögöttük.

Sajátos nehézséget jelentett, hogy mivel a film egy *roadmovie,* a filmesek rengeteget utaztak az omladozó himalájai szerpentinutakon. Hegyet másztak, cipelték a technikát. Sokszor elakadtak, mert sárba ragadt az autójuk. Gyakran forgattak a természetben, ahol meg kellett küzdeniük az időjárással. Nem volt könnyű a forgatás tervezése azért sem, mert az emberek életét a mezőgazdasági munkák határozzák meg. Így gyakran előfordult, hogy nem találták otthon őket.

Fontos etikai kérdésként jelent meg előttük (ami a dokumentumfilmkészítés általános jellemzője), hogy hol húzódik a határ a még megmutatható és a már kiszolgáltatottságot előidéző részletek között: hiszen minél esendőbb egy szereplő, annál hatásosabb lehet a történet. A rendezők ezért – amellett, hogy mindenkitől engedélyt kértek a kérdőíves adatfelvétel rögzítésére –, arra is bátorították az interjúalanyokat, hogy állítsák le a felvételt, ha olyan témáról kérdezik őket az ügynökök, amit nem szeretnének a felvételen látni. Fontos volt a rendezők számára az is, hogy csak olyanokkal dolgozzanak, akik szívesen vállalták a szereplést, és őszintén meg tudtak nyílni a kamera előtt. Azokkal, akik végül kiemelt szereplőkké váltak, sok időt töltöttek kamerán kívül is: beszélgettek velük a filmről és azokról az élethelyzetekről, amikbe beengedték őket.

Maga a forgatás azonban olyan volt, mint egy nagy casting. Jártak házról házra, és sosem tudták, kivel fognak találkozni, milyen sorsokkal szembesülnek. Végül aztán, a Sundance fesztiválon való megjelenés előtt, Arun minden érintetthez külön elutazott, és laptopon levetítette nekik a filmet. A szereplők pedig kis videoüzeneteket küldtek a premierre, amit a rendezők lejátszottak az amerikai közönségnek.

2. A FILM FELDOLGOZÁSA

2.1. Előkészítés

Mivel a rendezők mozaikos képet kívántak közvetíteni, a film feldolgozását is érdemes ennek szellemében megtervezni.

Lehetséges megfigyelése szempontok

- Mi mindenre kíváncsi a kérdőív? – Ha néhány tanuló azt a feladatot vállalja, hogy menet közben jegyzeteket készít az ügynökök által feltett kérdésekről, akkor össze tudják majd foglalni a bhutáni mérőeszköz fő jellemzőit, és megvitathatják, hogy melyik típusú kérdésre, milyen pontossággal lehet válaszolni.

- Mitől boldogok, milyen gondjaik vannak, és mikre vágynak az emberek? – Ezek a kérdések leginkább a film hangsúlyos szereplőnek megfigyelésévek válaszolhatók meg. A tanár ehhez készíthet olyan jegyzetlapokat, amelyekre egy-egy szereplő képe, illetve az alábbi kérdések valamelyike van nyomtatva:
    - Mi okoz neki örömet, boldogságot?
    - Mi okoz bánatot, szorongást, rossz érzést?
    - Mi az, amire vágyik?

- Hogyan jelennek meg a filmben a modern világ elemei? Ezzel kapcsolatban elsősorban a mobiltelefon és az angol nyelv használatára érdemes figyelni.

- Milyen tömör állításokat (üzeneteket) fogalmaznak meg különféle szereplők a boldogság lényegére vonatkozóan?

- Mi mindent tudunk meg a filmből arra vonatkozóan, ahogy az emberek az életüket alakító erőkről, a halálról, illetve az azt követő sorsukról gondolkodnak?

Megfigyelésre választható szereplők

a) A főszereplő: *Amber Kumar Gurung*

40 éves boldogságügynök. Az édesanyjával él, és minden vágya, hogy szerelemre találjon. Imádja a bollywoodi (= az indiai filmipar Mumbaiban található központja) és a bhutáni slágereket. Szeret énekelni és táncolni. A rendezők előző filmjük forgatása közben ismerték meg őt, amikor váratlanul besétált akkori főhősük otthonába, és társával együtt felvette vele a négyórás boldogság-interjút. Az alkotókat lenyűgözte az a türelem és érdeklődés, ahogy a kérdezők hallgatták az interjúalanyukat.

Háttér információk Amber személyéhez
Amber részéről a filmben való szereplés egyfajta misszió is volt, hogy megmutathassa, milyen problémákkal küzd valaki, aki a nepáli kisebbség tagja, és bátorságra vall, hogy nyíltan fel merte vállalni ezt, ami különben abszolút tabutéma az országban.
Bhután a 80-as években megpróbálta kiszorítani az ország legnagyobb kisebbségi csoportját, a nepáliakat, akik a népesség 30%-át alkotják. Sokakat kitoloncoltak, és a 90-es években rengeteg embertől elvették az állampolgárságát. Az érintettek csak úgy válhatnak ismét az ország teljes értékű lakóivá, ha egyedi kérvényekkel fordulnak a királyhoz. Amber kétéves volt, amikor ez történt vele. Emiatt a munkavállalás, az utazás és a családalapítás is nehézzé vált számára.
Mivel a rendezőpáros bhutáni tagja szintén a nepáli kisebbséghez tartozik, pontosan értették, milyen árnyalatokat mutathatnak meg a filmben, és mi az, amit nem. Az alkotók titkolt vágya volt, hogy hátha a film elő tudja segíteni egyfajta társadalmi diskurzus elindulását a nepáli kisebbség állampolgárságáról. Ambert ugyanakkor az is motiválta a szereplésben, hogy a film hatására talán valaki beleszeret majd.

b) Hangsúlyos mellékszereplő: *Yangka Lhamo*

17 éves gimnazista lány. Egy kis faluban lakik, egy közép-bhutáni völgyben az édesanyjával és a húgával. Nappal iskolába jár, délutánonként pedig napszámba. Ő tartja el a családod, mert az édesapa elhagyta őket. Félti az édesanyját, aki alkoholista és minden éjjel rémálmai vannak amiatt, hogy elveszítheti őt. Legnagyobb vágya, hogy rendőrnő lehessen.

A magyar rendező így emlékszik a vele való találkozásra:
„Számomra nagyon emlékezetes volt Yangka és mamája boldogságinterjúja. Ott történt meg, hogy a lány az egyik kérdés után elképesztő őszinteséggel kezdett el beszélni arról, ami a szívét nyomta… Hirtelen terápiás beszélgetéssé alakult a helyzet. Ahogyan egyre jobban megnyílt az interjú során, érezni lehetett, hogy nem tabutéma köztük a mamája alkoholizmusa, sőt talán a szeretet és az elfogadás fokmérője, hogy erről beszélni tudnak az ügynököknek. Volt ebben valami megindító. Aznap a forgatás után még sokáig beszélgettünk velük, ott maradtunk estére, mi is meséltünk a saját életünkről. Hamar kialakult köztünk a kölcsönös bizalom, és végül Yangka kiemelt szereplővé vált." (13)
A filmesek próbáltak segíteni is neki, ahogy tudtak. Amikor meg abba akarta hagyni az iskolát rábeszélték, hogy folytassa azt.

c) Hangsúlyos mellékszereplő: *Dechen Selden*

28 éves transznemű táncosnő, aki a fővárosi Thimphu Club nevű szórakozóhelyen lép fel minden este. Nappal rákbeteg édesanyját ápolja, aki a legfontosabb személy az életében.
Édesanyja nem iskolázott nő, de természetes módon fogadja el a gyermekét olyannak, amilyen, s a filmeseket elsősorban a két ember szoros, szeretetteljes kapcsolatra ragadta meg.

Háttér információ Dechen alakjához kapcsolódóan
Ő volt az első transznemű személy Bhutánban, aki nyíltan felvállalta az identitását. Kamaszkorában nem akart férfi népviseletben menni az iskolába. Édesanyja kitartó támogatása, és egy róla szóló újságcikk segítette őt abban, hogy miniszteri külön

engedélyt kapjon a női ruha viselésére. Azt is elérték, hogy nevet változtathasson, és így lányként fejezte be a középiskolát. Ő alapította az első LMBTQ+ közösséget Bhutánban, aminek érzékenyítő programjaiban aktív szerepet vállal.
Bhutánban nem ítélik el nyíltan a szexuális másságot, de tabutémának számít, és az emberek nem szeretnék, hogy a családjukban LMBTQ gyerek legyen. Magát a homoszexualitást is csak 2020-ban dekriminalizálták az ország törvénykezésében.

d) Hangsúlyos mellékszereplő: *Karma Wangdi*

	50 éves, nyugdíjas taxisofőr, aki három feleségével él együtt a főváros melletti házukban. 11 gyermeke és 4 unokája van. Nagyon elégedett az életével, és annyira büszke a családi modelljére, hogy könyvet is írt róla. Idősödve a spiritualitásban találta meg lelki egyensúlyát. Minden nap hajnali négykor kel és három feleségével együtt több órán keresztül rója az imaköröket a közeli kolostorban, hogy jó cselekedeteket gyűjtsön, így biztosítva emberi létformát magának a következő életében.

Háttér információ a házassági variációkról
Bhutánban többnejűség és többférjűség is létezik. Az ország negyedik királyának például négy felesége volt. Ez az életmód azonban ma már eltűnőben van.

e) Hangsúlyos mellékszereplő: *Tashi Tshering*

66 éves asztalos. Egy apró faluban lakik a főváros közelében. Egy évvel a forgatás előtt vesztette el a feleségét, akivel ötven évig voltak házasok, és nagyon hiányzik neki. 108, mantrákkal teleírt fehér imazászlót állított fel a háza melletti domboldalon, hogy ezzel segítse feleségének akadálytalan átjutását a túlvilágra. A lobogó zászlók hangját hallják a halottak birodalmában, melynek ura így gond nélkül beengedi oda a felesége lelkét.

f) További szereplők, akik jól megfigyelhetők, mert hosszabban válaszoltak a kérdésekre a filmben

Idős földműves

Falusi lány, akinek megellett a tehene

A háza előtt fát vágó falusi fiatalember

A gazdag ember három felesége

2.2. Elemzés és résztémák kiemelése

2.2.1. A boldogság

A) Mérhető-e a boldogság?
A rendezők sok interjúban utaltak rá, mennyire „abszurdnak" tűnt számukra egyes esetekben az érzések vagy tapasztalatok boldogságmérték számokkal való kifejezése.

Lehetséges feladatok:

- Ha voltak olyan tanulók, akik az ügynökök által feltett kérdéseket gyűjtötték, összefoglalhatják a többiek számára az ezzel kapcsolatos tapasztalataikat és reflexióikat. Az osztály közösen megpróbálhat típusokat alkotni a kérdésekből. Ha erre korábban nem került sor, a tanár – a Boldogságkutató Központ honlapja alapján – elmondhatja, hogy milyen tartalmi területei vannak a felmérésnek.

- A diákok megvitathatják, hogy szerintük mérhető-e a boldogság. Mely elemei mérhetők jobban, és melyek kevésbé? Mennyire tekinthető állandó vagy illékony állapotnak a boldogság? (Ezzel kapcsolatban a filmben is megfogalmazódik néhány gondolat, amiket megpróbálhatnak felidézni a tanulók.)

B) Mi az, ami boldoggá tesz?

A filmben megszólaló emberek színes szőttesét tárják a nézők elé annak, hogy milyen helyzetek, illetve élmények tehetnek boldoggá valakit.

Lehetséges feladatok

- A bhutániak boldogsága. A film megnézése után azok, akik azonos szempontot figyeltek meg, kis csoportokat alkotnak. Mindhárom csoport kap egy csomag cédulát, és felírja ezekre azokat a témákat, amiket (1) boldogságforrásként, (2) szorongás vagy félelem forrásaként, illetve (3) személyes vágyként fogalmaztak meg a szereplők. Rendezik és csoportosítják a cédulákat, és általánosításokat fogalmaznak meg azok alapján. A szóvivők ismertetik az osztállyal, hogy milyen összkép alakult ki számukra a film alapján az adott kérdésben.

- A nyugati ember boldogsága. A tanár itt is elmondhatja, hogy az ENSZ és a Gallup Intézet közös projektjeként, 2012 óta minden évben készül egy – ragsorolást is tartalmazó – jelentés a világ országainak boldogságszintjéről. A World Happiness Report,

(https://worldhappiness.report/) listáját rendszerint a fejlett világ gazdag, demokratikus és az állampolgároknak biztonságérzetet nyújtó országai vezetik. Bhután, amennyiben szerepel ebben, a 90. hely körül található. A tanulók megvitathatják, hogy vajon mik lehetnek a fő különbségek a nyugati világ és a bhutániak boldogságfelfogása között?

- Mi tesz boldoggá minket? A tanulók végezhetnek egy kis felmérést saját körükben arra vonatkozóan, hogy őket mi teszi boldoggá – például a következő módon: Mindenki felír 3 kis cédulára egy-egy olyan dolgot, ami őt boldoggá teszi. A papírokat összegyűjtik, és 2-3 önként vállalkozó a következő órára összesíti, csoportosítja, elemzi a kapott válaszokat, és bemutatja azt a többieknek.

2.2.2. A tradíció és a modern világ találkozása

A) A kultúra őrzése mint a boldogság kulcsa

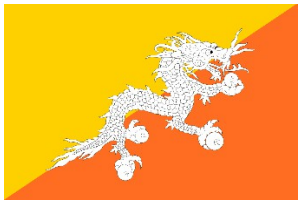
A globális világba a 20. század végén belépő Bhután hagyományos kultúrájának őrzésében talált kapaszkodót nemzeti identitása megőrzéséhez. Ennek része a bruttó nemzeti boldogság filozófiája, amely nagy hangsúlyt kap a médiában. Példák a filmből:

Az ügynökök úton vannak egy interjú helyszíne felé (13:18-15:20 perc)
Közben az autó rádiójából a következő szövegű dalt halljuk:
„Királyunk gondunkat viseli arany trónjáról. Isteneink is vigyáznak ránk.
Szerencsések vagyunk, hogy egy ilyen áldott országban születtünk.
Minden országgal jó kapcsolatot ápolunk, de a sajátunkhoz mindig hűek vagyunk.
Hisz senki sem olyan különleges, mint mi bhutániak.
Oly sok a boldogság a Mennydörgő Sárkány Földjén!
A kormány és az emberek harmóniában élnek. Gondunkat viseli a Három Drágakő.
Oly sok a boldogság a Mennydörgő Sárkány Földjén!”

Amber otthon fogalmazza az állampolgársági kérvényét (46:06-48:26 perc)
Közben a háttérben szól a TV. A király nagy tömeg előtt beszél:
„Amikor haladásról beszélünk, úgy gondolom, hogy sok országot tönkretesz a korrupció és a gondatlanság. Számos országban a kormány tagjai nagyon gazdagok, az emberek viszont nagyon szegények. Akkora a szegények és a gazdagok közötti szakadék, mint az ég és a föld között. Az emberekből hiányzik az összetartozás szelleme. Ellenben a mi országunkat lelki értékek irányítják…. Kultúránk a boldogságunk kulcsa.”

Szómagyarázat

A **Három Drágakő** = Buddha; a Dharma, amely Buddha tanításainak foglalata; és a Szangha, a megvilágosodottak közössége, akik segíthetik a hívőket abban, hogy ők is elérjék ugyanezt.

A **Mennydörgő Sárkány Földje** Bhután másik neve. Erre utal az ország zászlója, amelyen a sárkány vicsorgó szája a Bhutánt védelmező istenségek erejét, a karmaiban tarott gyöngyök pedig az ország gazdagságát és nagyszerűségét fejezik ki.

Lehetséges feladatok

- A tanulók dilemmavitát rendezhetnek arról a kérdésről, hogy „Igaza van-e királynak abban, hogy a hagyományos kultúra megőrzése lehet az emberek boldogságának a kulcsa Bhutánban a mai globális világon belül?”

- Megvitathatják azt is, hogy „Milyen sikeres politikai eszközei lehetnek annak, hogy a lakosság fontosnak tartsa kultúrája megőrzését?”, és „Milyen következményei lehetnek annak, ha e szempont ütközik az emberek anyagi vagy lelki vágyaival?”

B) A modern világ kellékei Bhutánban

Míg a háztartási gépek nagyon sok otthonból hiányoznak, az okostelefon, a TV és az internet széles körben elterjedt. Ugyancsak egyre szélesebb körben terjed az angol nyelv használata. Az iskolákban ez a tanítás nyelve, angolul készült a boldogság-kérdőív, s a szereplők sokszor szőnek angol szavakat az anyanyelvi beszélgetéseikbe.

Lehetséges feladatok:

- Ha voltak olyanok, akik a mobiltelefon használatát figyelték meg a filmben, összefoglalhatják az erre vonatozó észrevételeiket. Megvitathatják, hogy vajon milyen változást hozhatott az eszköz elterjedése a bhutáni emberek életébe?
- Ha volt olyan, aki az angol nyelv filmbeli jelenlétére fókuszált a megfigyelés során, összegezheti a tapasztalatait. Az osztály megvitathatja, hogy miként hathat az angol nyelvismeret terjedése a fiatalok gondolkodására.

C) Az ember felett álló erők

Miközben a mai világ legtöbb hatása egyre inkább eléri Bhutánt, a sors vallatásának és befolyásolásának hagyományos formái is tovább élnek. Példák a filmből:

Amber látogatása egy jósnál (43:30-46:06 perc)
Az ügynök arról faggatja a jóst, meg van-e írva számára a házasság a csillagokban? A lányról kérdezi, akivel szeretne tartós kapcsolatot kialakítani.

Az asztalos monológja (1:19:08-1:21:22 perc)
Egy asztrológusnál tett látogatásáról beszél, akit felesége halál utáni életéről kérdezett, s aki a számítógépe segítségével mondta meg neki, miként fog újjászületni a felesége.

Lehetséges feladat:

- Ha voltak olyanok, akik azt figyelték meg, hogy miként gondolkodnak az emberek az életüket irányító erőkről, a halálról és azt követő sorsukról, összefoglalhatják benyomásaikat a többiek számára.

2.2.3. A film művészi eszköztára

Ha az osztály érdeklődik a kreatív dokumentumfilmek készítése iránt, akkor érdemes figyelmet fordítani a művészi eszköztár finomabb feltárására. Ehhez sokféle nézőpont felvehető, de a diákok talán a filmbeli kamaszlány alakjával tudnak a legkönnyebben azonosulni. Ugyancsak jól elemezhető a film végének mozaikos kép- és hangmontázsa, valamint a táncoló főszereplőt mutató záró képsor. E részletekben megragadhatók a film jellemző eszközei, melyekről így beszél a magyar rendező:
„Arunnal közösen dolgoztuk ki a film formavilágát, ami a mi szubjektív látásmódunkat tükrözi Bhutánról.”

„A interjúkat, és a road movie történetszál részeit, és Amber szerelemkeresését klasszikus megfigyelői módszerrel forgattuk."
„A filmben megjelenő párbeszédeket több száz órányi nyersanyagból válogattuk ki."
„A kérdőívezős helyzet mesterségességét szimmetrikus, statikus képekkel és a képre kiíródó boldogságindexszel fejeztük ki, a felmérésben rejlő abszurditást hangsúlyozva, hogy mindenki boldogsága voltaképpen egy kartoték a hivatalban."
„Ezt állítottuk szembe a hosszan kitartott költői képekkel és intim belső monológokkal, amikor beléptünk egy-egy szereplő hétköznapi életébe." (13)

A) <u>A kamaszlány életéhez kapcsolódó részletek</u>:

- *A boldogságinterjú felvétele* (48:40-51:20 perc)
- *A lány iskolája* (51:20-53:06 perc)
- *Otthoni életképek* (53:07-56:00 perc)
- *A jövőkép, amire a lány vágyik* (56:01:56:46 perc)
- *A legboldogabb nap* (1:10:26-1:13:40 perc)
- *A lány boldogságindexe* (1:13:41-1:13:55 perc)

B) <u>A film záró képei és gondolatai</u> (1:24:01-1:29:40 perc)
Miközben Amber településeken és tájakon halad át az autójával, embereket látunk, gondolatokat hallunk az életükről, a vágyaikról, a kormányról, a boldogságról. Sok-sok képet és hangfoszlányt, amelyek utolsó mondatai: *„Egy életünk van, mi értelme lenne szomorúságra pazarolni? Bármennyi fájdalmat hordozzunk, meg kell tanulnunk boldognak lenni."* Erre a gondolatra rímel a film utolsó képsora, amikor a barátnője által éppen elhagyott főszereplő táncolni kezd a hegy telején.

A magyar rendező így emlékezett vissza erre a jelenetre:
„Amber egyszerűen imád táncolni. Egy-egy forgatási nap végén, amikor befejeztük a munkát, leültünk, megittunk egy sört és beszélgettünk, ilyenkor szinte mindig táncra perdült. Ezek egyébként létező koreográfiák, afféle musicales mozdulatok, amiket a kedvenc bollywoodi filmjeiből lesett el a tévében. A telefonja tele volt videókkal, amiken táncol, és elmesélte, hogy ezeket el szokta küldeni az aktuális randipartnerének is. Imádtam nézni. Amber nem a szavak embere, a táncon keresztül sokkal könnyebben kifejezi az érzéseit. Ezért is gondoltuk, hogy nagyon szép zárójelenet lenne: egy magányos ember, aki táncol a világ tetején, de sosem veszíti el reményt." (13)

<u>Lehetséges feladatok</u> (az egyes részletek után meg-megállítva a filmet):

A diákok szabad beszélgetés keretében

- kiemelhetnek apró – vizuális, zenei vagy gondolati – elemeket, ami megragadta őket az adott kis részben;
- mérlegelhetik, hogy vajon hány forgatásai alkalom kapcsolódhatott hozzájuk;
- elemezhetik a kamera mozgatását, a felvételek képkivágásait, a zene és a képek kapcsolatát;
- mérlegelhetik, hogy milyen kapcsolat lehetett az intim monológok és a képek felvétele között;
- átgondolhatják, hogyan dolgozhatott együtt a vágó és a magyar rendező a nagy mennyiségű nyersanyaggal;
- s végül: összegezhetik, hogy szerintük mi minden jellemzi azt a „szubjektív látásmódot", ahogy az alkotók bemutatják a nézőknek Bhutánt.

3. ZÁRÁS

3.1. Van-e tanulság? Van-e üzenet?

Lehetséges feladatok:

- Mielőtt megismerik mások gondolatait a fenti kérdésekkel kapcsolatban, a diákok megfogalmazhatják, hogy számukra milyen üzenetet hordozott a film;
- megvitathatják, mit gondnak a személyes és a közösségi boldogság közötti kapcsolatról;
- reflektálhatnak a kritikusok és a rendezők alábbi gondolataira.

Kritikusi gondolatok:
„Hogy lehet boldog az ország, ami tele van bánatos lelkekkel? Miért adnak mosolyogva magas pontszámokat az emberek a boldogságukra vonatkozó kérdésekre, miután előadták szomorú történeteiket? A válasz minden bizonnyal valahol Bhután furcsa időn kívüliségében és a buddhista életszemléletben keresendő: itt (egyelőre még) nem az egyéni, szubjektív, nyugati értékek mentén meghatározott boldogságban gondolkodnak az emberek, sokkal fontosabb a közösség és a spiritualitás." (16)

A film *„nem dobálózik nagy tanulságokkal, nem kínál szájbarágós választ a kérdésre, hogy mi is a boldogság, nem kíván eredményt hirdetni a hagyományőrzés és a modernitás között, még csak nem is ítélkezik. Beéri azzal, amivel az általa vizsgált boldogságügynökök: az elzárt kis ország lakosainak megszólaltatásával és türelmes meghallgatásával. S miközben betekintést enged ebbe a világszerte emlegetett, de ritkán értett gyakorlatba, észrevétlenül visszacsempészi az emberséget a boldogságot számszerűsítő kérdőívezésbe."* (16)
A bhutáni emberek *„a legnagyobb tragédiákat is sokszor bölcs elfogadással, reményteli jövőbetekintéssel közelítik meg. Ez a buddhista világszemléletből fakad, meg abból, hogy ott nem nagy érték a vágyak és az ambíciók hajszolása; ez egy sokkal kollektivistább társadalom, lassabb az életritmus és inkább a jelenben élnek... még tudnak valamit, amit a nyugati társadalmak – sajnos – már elfelejtettek."* (17)

A bhutániak *„az európai szemmel boldogtalannak gondolt életükben is képesek meglátni az örömet."* (8)

„Nehéz emberi sorsok, melyek lassan bontakoznak ki a szelíden közelítő kamerák előtt… Mégsem csüggednek: egymásban, közösségeikben és a hétköznapokat átitató buddhista szellemiségben lelnek vigaszt." (17)

Arun Bhattarai gondolata:
„Az egész bruttó nemzeti boldogság a kollektív boldogság elképzelésére épül, amit nagyon nehéz lenne bármilyen más országban kivitelezni. Bhutánban talán azért könnyebb, mert egy kicsi ország, ahol elevenen él az emberek tudatában a közösség ősi hagyománya. Hogy valaki más boldogsága az én boldogságom is, hogy ha még szomorú is vagyok, a közösségem nem az, és akkor nem szenvedek annyira a szomorúságomtól. Hasonlóképpen, talán boldog vagyok, de fejben kell tartanom, hogy ez nem lesz örökkévaló. Az össznemzeti boldogság a buddhista középút elképzeléséből fakad." (6)

Zurbó Dorottya gondolatai:
„Filmjeimben gyakran foglalkozom kultúrák, identitások, értékek és minták találkozásával. Ezekhez a történetekhez vonzódom, az olyan intim élethelyzetekhez, ahol a kulturális másságot áthidalva megmutathatjuk az idegenben az ismerőst, az univerzális

értékeket, azokat az érzéseket, amelyek összekötnek minket, bárhol is nőjünk fel a világban." (7)

„Számomra a legmeghatározóbb tapasztalat az volt, hogy az ő életük semmivel sem egyszerűbb, mint a miénk. Ugyanazokkal a nehézségekkel küzdenek, mint mi: magány, identitáskeresés, szegénység, alkoholizmus, rossz házasság, gyász… De valahogy mégis van bennük egyfajta eredendő, ösztönös reményteliség. Elképesztő elfogadással tekintenek a sorsukra. Semmivel sem boldogabbak, mint mi, mégis képesek értékelni azt, ami körülveszi őket, legyen szó a természetről vagy az emberi kapcsolataikról. Ha valamit, ezt én is szívesen beépíteném az életembe." (13)

„Buthán a második otthonommá vált. Már látom, hogy mit kellene eltanulnom a butháni emberektől: … az elfogadást és azt, hogy a legnehezebb helyzetekben is lássuk a reményt… Buthánban az emberek könnyedebbek, az életritmusuk is lassabb, és jobban jelen vannak az életükben, mint mi. Közvetlenebb a kapcsolatuk a valósággal. Van idejük a másikra, az emberi találkozásokra és arra, hogy figyeljenek a beszélgetésekre, egymásra. Sokszor tapasztalom, hogy elsodor minket a töménthelen munka és a rengeteg inger, ezért sokkal kevésbé tudunk jelen lenni az adott pillanatban, mert vagy a múltat sírjuk vissza, vagy a jövőn aggodalmaskodunk. Tudatosítanunk kell magunkban, hogy le kell lassulnunk." (7)

„Reményeim szerint arra mutat rá a film, hogy a nyugati világban gyakran olyan sokat dolgozunk, és olyan nagy iramban éljük az életünket, hogy nem vesszük észre a közvetlen közelünkben azokat a dolgokat, amik boldoggá tehetnének minket. A bhutáni életszemléletben az a fantasztikus, hogy a legnagyobb tragédiák és nehézségek közepette is a reményt, a továbblépést keresik. Ez egy olyan ősi tudás, amit mi elfelejtettünk. Remélem, hogy ez az életszemlélet hosszabb távon is a gondolkodásom részévé válik. Próbálom emlékeztetni magamat arra, hogy mik a szép dolgok az életemben és hogy sokszor nem érdemes apró problémákon keseregni." (15)

3.2. Merre tovább Bhután?

3.2.1. A modernizáció kihívása

Arra a kérdésre, hogy mennyit változott Bhután az előző filmjük (2017) óta, a magyar rendező így válaszolt: *„Rengeteget. Főleg a fővároson, Thimphun lehet érezni, hogy elképesztő iramban fejlődik és terjeszkedik… Bhután nem elszigetelt burok többé, nagy iramban változik és urbanizálódik. Azt gondolom, hogy a filmjeink egyfajta utolsó lenyomatai lesznek ennek a változó kornak, az értékeknek, a tradícióknak és az életszemléletnek. Ezért érezzük fontosnak, hogy el tudjuk mesélni ezeket a történeteket."* (7)

A változásokkal párhuzamosan azonban erősödik az országból való elvándorlás. A fiatalok tömegei hagyják el Bhutánt, mert a politikai célként megfogalmazott lassú modernizáció nem kínál elegendő lehetőséget számukra. 2023-ban 30%-os volt a munkanélküliség a fiatalok körében, és minden nyolcadik bhutáni szegénységben élt. Számos dolog, ami régen boldoggá tette az embereket, ma már nem ugyanazt jelenti. A legnépszerűbb kivándorlási irány Ausztrália, de keresett célország India és Thaiföld is.

A témához kapcsolódó részletek a filmből

- *A vágyott cél: Ausztrália* (1:04:27-1:07:40 perc)
- *Indulás Ausztráliába* (1:21:22-1:24:23 perc)

Források
Bhutan's jobs woes drive an exodus to Australia. Reuters. Asia Pacific. (2023.07.28)
https://www.reuters.com/world/asia-pacific/bhutans-jobs-woes-drive-an-exodus-australia-2023-07-28/
Assessing Bhutan's migration trends and policies. by Aditya Gowdara Shivamurthy. (2023.03.31.)
https://www.orfonline.org/expert-speak/assessing-bhutans-migration-trends-and-policies

3.2.2. Gross National Happiness 2.0

A gazdasági nehézségeket és a kivándorlási trendeket látva, egyértelmű lett a politikai vezetés számára, hogy újra kell gondolni, mit jelent a bruttó nemzeti boldogság a 21. században. A király víziója, amiről úgy véli, hogy megfelelő válasz lehet az „exodusra", egy sokak által utópisztikusnak minősített projekt: egy úgynevezett „Mindfulness City" létrehozása az ország déli részén, ahová „beengednék" a kapitalizmus buddhizmussal ötvözött formáját, munkahelyeket teremtve és tőkét vonzva az országba. Az uralkodó bízik benne, hogy e beruházás visszacsábítja majd a kivándorolt bhutániakat.

Lehetséges feladatok

- Az alábbi videók alapján a diákok betekintést nyerhetnek abba, hogy milyen megoldandó problémákat érzékelnek az ország vezetői, miként látják megújíthatónak a nemzeti boldogság koncepcióját, hogyan képzelik el Bhután új, modern nagyvárosát – s megfogalmazhatják, mennyire osztják a tervekkel kapcsolatos derűlátást, illetve pesszimizmust.

  Javasolt források:
  - Bhutan's PM On Gross National Happiness for 21st Century. India Today Conclave 2024 (2024.03.16.) (15,5 perc) https://www.youtube.com/watch?v=gVYqEiqyDAY
  - Interview with Tshering Tobgay: Bhutan Prime Minister on the country's economy, culture, environment (2024.06.14.) https://www.youtube.com/watch?v=OyRseT0Xd4I
  - Bhutan king's plan to turn sleepy town into 'South Asia economic hub' | The Hindu https://www.youtube.com/watch?v=UShDKVNJbwE (2021.01.21.) (4,5 perc)
  - Gelephu Mega City. Our Future (2023.12.21.) https://www.youtube.com/watch?v=DVIZ9e7sZ_8
  - Bhutan Prime Minister interview | Gelephu megacity project | Worldview (2024.05.24.) (14 perc) https://www.youtube.com/watch?v=q6Gt0eP8DOY

Felhasznált források

A film honlapja: https://aboldogsagugynoke.hu/
A film Facebook oldala: https://www.facebook.com/aboldogsagugynoke
Valcsicsák Zoltán: Álmomban Bhutánban ébredtem. Oniva. Budapest. 2015.
https://www.bhutankonyv.hu

Interjúk

1. Győre Bori: „Mindannyiunkat összeköt a sors" – A boldogság ügynöke című filmet ajánljuk. FY pszichoforyou. (2024.05.03.) https://pszichoforyou.hu/a-boldogsag-ugynoke-cimu-filmet-ajanljuk/
2. Horváth Bálint: Reménytelenül szomorú, mégis ő méri fel mások boldogságát. Zurbó Dorottya A boldogság ügynöke című filmjéről mesél. Filmhu. (2024.03.26.) https://magyar.film.hu/filmhu/podcast/remenytelenul-szomoru-megis-o-meri-fel-masok-boldogsagat
3. Hujbi: A boldogság ügynöke – Kritika. 7. sor közepe. (2024.05.03.) https://hetediksor.hu/2024/05/03/a-boldogsag-ugynoke-kritika/
4. Klág Dávid: A filmjeink lesznek az utolsó lenyomatai ennek a rohamosan változó, tradicionális világnak. Telex. KULT. (2024.05.03) https://telex.hu/kult/2024/05/03/zurbo-dorottya-a-boldogsag-ugynoke-interju-agent-of-happiness-sundance-dokumentumfilm-bhutan
5. Klubrádió, Reggeli személy. A boldogság nyomában. Zurbó Dorottya a Klubrádióban. (2024.05.24.) https://www.youtube.com/watch?v=En_pnwyVy-Q

6. Lukács Imre: Megpróbálják kiszámolni, hogy mennyire boldog az ország. Zurbó Dorottya és Arun Bhattarai a Sundance-en versenyző A boldogság ügynökéről (2023.12.11.) https://magyar.film.hu/filmhu/podcast/megprobaljak-kiszamolni-hogy-mennyire-boldog-az-orszag

7. Mucsi Blanka: „Már látom, mit kellene eltanulnom a butháni emberektől" – interjú Zurbó Dorottyával. Marie Claire Magazin (2024.05.10.) https://marieclaire.hu/kultura/2024/05/10/zurbo-dorottya-interju-bhutan/

8. Pataki Sára: Van kecskéd? Akkor boldog vagy? – Buthán boldogsága, és ami mögötte van. Képmás Magazin. (2024.04.24.) https://kepmas.hu/hu/bhutan-dokumentumfilm-boldogsag-ugynoke-brutto-nemzeti-boldogsag

9. Pauló-Varga Ákos: Balázs Ádám: Bölcsész fejjel megyek neki minden filmzenének. Interjú … A boldogság ügynöke zeneszerzőjével. Filmhu. (2024.04.26.) https://magyar.film.hu/filmhu/magazin/balazs-adam-bolcsesz-fejjel-megyek-neki-minden-filmzenenek.html

10. Pontjókor. A nap embere, életünk dolgai – Zurbó Dorottya. Podcast Fehér Mariannal (2024.04.22.) https://www.ivoox.com/en/pontjokor-a-nap-embere-eletunk-dolgai-audios-mp3_rf_127864119_1.html

11. Pozsonyi Janka, Varga Dénes: Filmhu podcast #91: Zurbó Dorottya. A boldogság ügynöke társrendezőjével beszélgettünk. (2024.04.08.) https://magyar.film.hu/filmhu/podcast/filmhu-podcast-91-zurbo-dorottya

12. Temesvári Csilla: Ön mennyire érzi boldognak magát egy 0 és 10 közötti skálán? RTL. Fókusz. (2024.04.28.) https://rtl.hu/fokusz/2024/04/28/bhutani-boldogsag-a-boldogsag-ugynoke

13. Varga Bence: Bhutánban a boldogság csak kartotékadat, mégis lenne mit tanulni tőlük – interjú Zurvó Dorottyával. Fidelio. (2024.05.10.) https://fidelio.hu/vizual/bhutanban-a-boldogsag-csak-kartotekadat-megis-lenne-mit-tanulni-toluk-interju-zurbo-dorottyaval-181005.html

14. Varga Dénes: Zurbó Dorottya szenteste is azon dolgozott, hogy a Sundance-re mehessen a filmje. Filmhu. (2024.02.12.) https://magyar.film.hu/filmhu/podcast/zurbo-dorottya-szenteste-is-azon-dolgozott-hogy-a-sundance-re-mehessen-a-filmje

15. Varga Dénes: Filmgyár podcast #20: Így készülnek a dokufilm kampányok. Vincze Máté, Sümeghy Claudia és Józsa László. Filmhu. (2024.04.29.) https://magyar.film.hu/filmhu/podcast/filmgyar-podcast-20-igy-keszulnek-a-dokufilm-kampanyok.html

16. Varga Zsuzsa: Bekopog egy alacsony, kopaszodó férfi, hogy akkor ő most felmérné, mennyire vagy boldog. 24.HU. Kultúra. (2024.05.03.) https://24.hu/kultura/2024/05/03/a-boldogsag-ugynoke-dokumentumfilm-kritika-zurbo-dorottya-arun-bhattarai-bhutan-brutto-nemzeti-boldogsag/

17. Varga Zsuzsa: „Buthánban még tudnak valamit, amit a nyugati társadalmak már elfelejtette". 24.HU. Kultúra. (2024.05.04.) https://24.hu/kultura/2024/05/04/zurbo-dorottya-interju-a-boldogsag-ugynoke-dokumentumfilm-bhutan-brutto-nemzeti-boldogsag/